

Plan van aanpak kwetsbare ouderen

Breed gedragen handreiking voor zorg aan kwetsbare ouderen thuis

In juni is de handreiking *Kwetsbare ouderen thuis, handreiking voor integrale zorg en ondersteuning in de wijk* gepubliceerd. Zorgverleners en zorgorganisaties kunnen hiermee in de praktijk aan de slag. De publicatie bevat praktische informatie voor zowel de start van zorg voor kwetsbare ouderen als voor het verder uitbouwen van het bestaande zorgaanbod.

De handreiking is een resultaat van het Plan van Aanpak Zorg voor kwetsbare ouderen, dat onderdeel is van het VWS-programma Langer Thuis. Annet Wind, huisarts en hoofd NHG-kaderopleiding ouderengeneeskunde en Berthe te Velde, senior researcher ARGO, zijn nauw betrokken bij de totstandkoming van de handreiking. De 'Handreiking Kwetsbare Ouderen' uit 2014 van Vilans vormde de basis. Deze is geactualiseerd en uitgebreid, vanuit een bredere insteek. "Breder in de eerste lijn: want integraal betekent ook de inzet van bijvoorbeeld tandartsen, apotheek en diëtetiek. Daarnaast is er nu meer aandacht voor de eigen rol van de oudere en diens mantelzorger. Ook de samenwerking met het sociaal domein vormt in deze uitgave een onlosmakelijk onderdeel van de zorg aan kwetsbare ouderen", licht Wind toe.

Twee werelden

Te Velde vult aan: "De samenwerking met het sociaal domein is van groot belang en daar zit ook de uitdaging. Goede zorg voor kwetsbare ouderen gaat verder dan medische zorg. Het gaat om kwaliteit van leven en de vraag

wat willen ouderen zelf? Dat betreft alle levensdomeinen. Maar als gevolg van ons ingewikkelde zorgstelsel met vele schotten kennen de eerste lijn en het sociaal domein elkaar over het algemeen nog onvoldoende." De dertien organisaties die deelnemen in het Plan van Aanpak Zorg voor kwetsbare ouderen hebben de handreiking samen ontwikkeld en bekrachtigd. Wind en Te Velde zijn blij met het brede draagvlak. "Deze dertien organisaties zijn het met elkaar eens over de uitgangspunten, hebben hun eigen belang opzij geschoven en de kwaliteit van leven van de kwetsbare ouderen centraal gesteld. Heel mooi dat dat is gelukt."

Inspiratiebron

Ze zijn ervan overtuigd dat deze handreiking een werkbaar instrument is. "Het is een doordachte, logisch geordende verzamelpaats van hulpmiddelen", benadrukt Wind. "Het gaat in de zorg voor ouderen altijd om maatwerk en het mocht dus geen blauwdruk worden." Te Velde: "Er zitten tools in voor huisartsen, voor fysiotherapie, voor sociaal werkers, enzovoort. Eerder stonden deze op de afzonderlijke kennisplatforms, in

deze handreiking zijn ze gebundeld. Een echte inspiratiebron. Als je de zes stappen uit de handreiking goed inricht in je regio, ben je op de goede weg richting optimale zorg en ondersteuning voor kwetsbare ouderen."

Het 6-stappenplan uit de handreiking (zie kader op volgende pagina) beschrijft wát de zorg voor kwetsbare ouderen betekent en biedt suggesties hóe deze zorg kan worden geboden. Dat laatste zal per regio verschillen, afhankelijk van het bestaande aanbod en de regionale en lokale situatie. Wind stelt dat het aan de regio's is om er inkleuring aan te geven. Haar advies: "Probeer per regio en per wijk een trekker te hebben voor de aanpak. Juist in de wijk zijn de lijnen kort." Naast goede ondersteuning is ook financiering nodig. "Dus het is van belang om de kosten en baten inzichtelijk te maken. Baten zijn bijvoorbeeld een beter vangnet voor kwetsbare ouderen met minder zorgkosten als gevolg. Dat laatste is lastig aan te tonen. Betrokkenheid van zorgverzekeraars is daarom eveneens van belang."

Geen definitie

De handreiking geeft geen alles omvattende definitie van de doelgroep. "Hoe definieer je kwetsbaarheid? In de praktijk zie je dat kwetsbaarheid enorm wisselt, afhankelijk van het vangnet, cognitieve vermogens, mantelzorg, woonomgeving en dergelijke. De werkelijkheid is ingewikkeld en is in dit geval niet te vangen in een definitie."

Kanttekening

Wind en Te Velde zijn zeer tevreden met het eindresultaat. Met een kleine kanttekening. "Wat nu nog niet scherp naar voren komt, is de aansluiting met de spoedzorg en met de specialist ouderengeneeskunde. Dat gaat hopelijk gebeuren in een volgende versie."

Dynamisch document

De Handreiking Kwetsbare ouderen thuis, handreiking voor integrale zorg en ondersteuning in de wijk is te downloaden vanaf de site van Beter Oud. Het is een dynamisch document, een redactiecommissie zal de uitgave regelmatig actualiseren.

Het 6-stappenplan

De zes stappen in het stappenplan in de handreiking zijn:

- Signalering
- Gesprek met oudere (en mogelijk mantelzorger)
- Uitgebreid assessment/multi-domeinanalyse bij kwetsbare oudere
- Bespreken van bevindingen in een 'kernteam'
- Multidisciplinaire afstemming /bespreking in MDO
- Bespreken zorgplan met de oudere en familie, uitvoeren en evalueren

Per stap volgt een toelichting, verwijzing naar tools, goede voorbeelden en soms ook verdiepingsmodules.

Rob van de Laar, directeur curatieve zorg bij VWS:

'Omarm de handreiking als de nieuwe gezamenlijke werkwijze'

"Dat 13 partijen hebben samengewerkt voor de totstandkoming van één document in één taal geeft aan hoe belangrijk de recent uitgebracht handreiking voor zorg en ondersteuning aan kwetsbare ouderen thuis is. Juist de breedte van de ondersteunende partijen zwakt de vrijblijvendheid af."

Aan het woord is Rob van de Laar, directie Curatieve Zorg bij het ministerie van VWS. "Het is beslist geen handreiking die onderin een la zal verdwijnen", is zijn overtuiging.

"Eigenlijk wil ik tegen alle betrokkenen zeggen: als al die partijen het erover eens zijn dat dit de werkwijze moet zijn, ga er dan ook mee aan de slag als je dat nog niet doet. Natuurlijk: het is geen verplichte standaard of voorgeschreven richtlijn, maar je kunt het wel zien als een breed gedeelde werkwijze."

Programma Langer Thuis

Van de Laar legt daarbij de link naar het programma Langer Thuis. "Het beleid is om mensen te helpen om langer zelfstandig thuis te wonen, daar oud worden met een goede kwaliteit van leven. Thuiswonende ouderen worden kwetsbaarder, dus je moet met elkaar organiseren dat deze groep thuis kan blijven wonen, met zorg en ondersteuning dichtbij, in de wijk. Wie moet dat doen en op welke manier? De handreiking is daarvoor een uitstekende wegwijzer."

Het Programma Langer Thuis loopt van 2018 tot 2021. "Het Programma is, net als de handreiking, omarmd door een groot aantal partijen en is daardoor breed gedragen", stelt Van de Laar. "In het Plan van Aanpak staat een aantal doelstellingen en actiepunten en welke partij wat op zich neemt. Daar valt de handreiking ook zeker onder. Zoals deze ook naadloos past bij de Juiste Zorg op de Juiste Plek en de hoofdlijnakoorden. Daarom vindt VWS brede verspreiding van de handreiking belangrijk en nemen we deze mee in de rapportages naar de Tweede Kamer."

Handreiking als uitgangspunt

Zijn advies aan alle partijen: "Ga op regionaal niveau en in de wijk aan de slag met zorg en ondersteuning voor kwetsbare ouderen en neem daarbij de handreiking als uitgangspunt. Dit moet de nieuwe manier van werken worden!"

Gespreks- en rekeninstrument, de onmisbare gereedschapskist

In aanvulling op de handreiking ‘Kwetsbare ouderen thuis’ wordt een gespreks- en rekeninstrument ontwikkeld. Integrale zorg gaat over schotten en domeinen heen. Dat vereist het slechten van een aantal barrières. Het nieuwe instrument helpt om met elkaar het gesprek aan te gaan en de financiële kant van de samenwerking in kaart te brengen.

“De handreiking bevat zes stappen. Deze ondersteunende gereedschapskist is ontworpen om de stappen met de betrokken partijen concreet te maken”, licht zelfstandig adviseur Jochum Deuten toe. Samen met Marian Schoone van TNO heeft hij zich ingezet voor de ontwikkeling van het instrument. Het tweetal vult elkaar naadloos aan. Schoone heeft veel ervaring met de cijfermatige opbouw, Deuten is gespecialiseerd in de procesmatige kant. “En beide aspecten zijn even belangrijk.”

Facilitator

“Het is belangrijk dat er bij de aanpak van integrale ouderenzorg iemand wordt aangesteld die het proces lokaal begeleidt”, aldus Deuten. “Voor deze zogeheten ‘facilitators’ is dit instrument bedoeld. De ontwikkeling verloopt nooit via een helder te volgen pad, van A naar B naar C. De regionale of lokale paden verschillen van elkaar en iedereen

moet het eigen pad zien te vinden, in een eigen tempo. Alleen dan komt het gevoel van eigenaarschap tot stand. Je kunt via de handreiking ‘afkijken’ bij andere groepen in het land, maar een vertaling naar de eigen situatie is altijd noodzakelijk. Dus het betreft een doe-het-zelf-aanpak, waarvoor je passend gereedschap inzet, om in beeldspraak te blijven.”

Met nadruk: “Dat begint vaak met de dialoog. Dat is essentieel en daar is in dit instrument veel ruimte voor ingebouwd. Dat is de enige manier om elkaar te leren kennen en elkaar te leren verstaan door alle sectoren en disciplines heen. Dan ontstaat de ontwikkelenergie. Dat kost tijd, maar echt: daarin moet je investeren als je met elkaar stappen wilt zetten.”

Gesprek en rekenen vervlechten

Het vervlechten van het gesprek enerzijds en het rekenen anderzijds is noodzakelijk. “Als je start met de berekeningen, voelen mensen zich niet betrokken en niet gehoord. Andersom kan een project in goede voornemens en ambities blijven steken als het uiteindelijk niet betaalbaar blijkt te zijn. Dus moet duidelijk zijn wie wat gaat doen en wie wat gaat betalen.” Glimlachend: “In de detaillering zit de uitdaging. Dan maak je pas echt kennis met elkaar.”

De activiteiten en het bepalen van de bijbehorende kosten is goed te doen, maar met name de baten van een nieuwe aanpak zijn altijd lastig te vangen in cijfers. Deuten: “In de gereedschapskist komen het rekenen en de dialoog op een pragmatische manier bij elkaar. We laten de groep eerst benoemen waar de grootste baten verwacht worden - voor de kwetsbare ouderen zelf, voor het werkveld en/of voor de langetermijneffecten. De aanwezigheid van zorgverzekeraars en de gemeente bij de sessies is daarom ook van belang. Op basis van zo stevig mogelijke aannames kan de businesscase worden aangescherpt, bijvoorbeeld door gericht te gaan rekenen.”

Vaardigheid opbouwen

Zijn overtuiging: “Het gaat om een blijvende dialoog: hoe kunnen we de zorg verder verbeteren? Dat is niet klaar met een paar bijeenkomsten, ook niet met één project. Als je deze gereedschapskist een paar keer hebt ingezet, worden dit gesprek en deze vorm van rekenen een soort automatisme, zo hopen we. Om in stijl te blijven: je moet vaardigheid opbouwen in het omgaan met gereedschap. Dan kun je komen tot mooi resultaat. Dat zal iedere klusser herkennen.”

Presentatie tijdens studiedag

Het gespreks- en rekeninstrument komt beschikbaar als interactieve pdf en wordt dit najaar geplaatst op de site van Beter Oud, als aanvulling op de handreiking.

Tijdens de **‘Studiedag Ouderenzorg in de eerste lijn’** op 3 oktober aanstaande in Utrecht is er aandacht voor de resultaten van het Plan van Aanpak Zorg voor kwetsbare ouderen. Ook het gespreks- en rekeninstrument komt aan bod.

Duurzame structuur, organisatie en financiering voor zorg aan kwetsbare ouderen

Bij integrale ouderenzorg zijn veel partijen betrokken. De nieuwe handreiking Kwetsbare Ouderen Thuis geeft handvatten voor het maken van concrete afspraken over zorg en dienstverlening aan kwetsbare ouderen in de thuissituatie. Om inzicht te krijgen in wat er nodig is om te komen tot een duurzame structuur, organisatie en financiering, zijn interviews gehouden bij een aantal regionaal werkzame organisaties.

Zelfstandig adviseurs Martien Bouwmans en Angeliën Borgdorff hebben het onderzoek uitgevoerd. “Bij zes regionale organisaties hebben we een aantal specifieke zaken geïnventariseerd”, vertelt Bouwmans, “waaronder aspecten als organisatie, samenwerking en infrastructuur in de regio. En uiteraard ook de financiering, ICT en randvoorwaarden. Daarbij is niet alleen gekeken naar de afspraken op regionaal niveau, maar ook naar die voor de lokale uitvoering. Met als doel de succesfactoren en de geleerde lessen naar voren te halen, want daar wordt iedereen wijzer van.”

Organisatie over domeinen heen

Conclusies wil hij op dit moment nog niet trekken. Bouwmans: “We zitten nog midden in het onderzoek. Wel kan ik een aantal bevindingen noemen. Wat

betreft de financiering: het knelpunt zit niet zozeer in de betaling van het zorgprogramma zelf, maar in de bekostiging van de infrastructuur en organisatie over de domeinen heen. Daarvoor zijn geen extra middelen beschikbaar en het is nooit duurzaam. Welke partijen deelnemen aan een integraal ouderenzorgprogramma is soms van het toeval afhankelijk en kent nog weinig structuur. Daarbij is niet duidelijk welke partij wat moet betalen. De zorgverzekeraar heeft O&I-gelden, een gemeente kan soms subsidiepotjes aanboren. Opvallend is trouwens dat het Zorgkantoor eigenlijk nooit een bijdrage levert aan de financiering, terwijl ook zij partij behoren te zijn, gezien de toename van de Wet langdurige zorg bij thuiswonende ouderen. Of gemeenten iets doen aan ouderenzorg en hoe verschilt ook nogal. Sommige gemeenten hebben geen doelgroepenbeleid. Andere gemeenten daarentegen, zijn zeer betrokken.”

Coördinerende rol

Bouwmans constateert dat geen enkele gemeente de rol heeft van regionale trekker. “Een partij die optreedt als eigenaar van het proces moet beschikken over doorzettingsmacht en mandaat. Dat is ook de reden waarom een ROS (regionale ondersteuningsorganisatie) deze rol

moeilijk op zich kan nemen. Je ziet vaak dat een zorggroep de coördinerende rol uitvoert, soms aangevuld met het regionale ziekenhuis en/of een bestuurder uit de verpleging, verzorging of thuiszorg.”

Gegevensuitwisseling en data-analyse

Tot slot staat Bouwmans even stil bij de ICT. “Een goed communicatieplatform voor gegevensuitwisseling tussen de betrokken zorg- en hulpverleners is essentieel en werkt als vliegwiel. Daarnaast is het analyseren van beschikbare data van belang: dat brengt een netwerk beslist verder.” En, zo voegt hij eraan toe, “het persoonlijk leiderschap blijkt eveneens een succesfactor te zijn.”

Uitkomsten

Opgewekt: “Dus ja: de conclusies presenteren we weliswaar pas later, maar uit de genoemde bevindingen zijn voor de goede verstaander al wel wat lessen te destilleren.”

Wie zijn betrokken bij het Plan van Aanpak Zorg voor Kwetsbare Ouderen?

De projectgroep bestaat uit vertegenwoordigers van koepels en brancheorganisaties in zorg en welzijn. Zorgverzekeraars Nederland, VWS en het Zorginstituut Nederland denken mee. Bureau ARGO ondersteunt de projectgroep.

